

МИТНА

НАУКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

СПРАВА

**НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ
СИСТЕМИ ОРГАНІВ
ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ**

■ **МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД
ЩОДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ**

■ **СЛІДЧІ ТЕХНОЛОГІЇ В СТРУКТУРІ
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ**

■ **ІНФОРМАТИЗАЦІЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ:
ПРИНЦИПИ ТА ДЖЕРЕЛА**

■ **СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ
КОНФЛІКТИ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ
ПОЛІТИЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

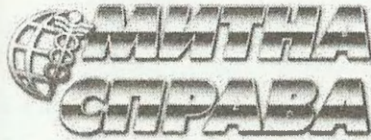
■ **ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
СПЕЦІАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ
ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО
ЗАКОНОДАВСТВА**

■ **ЩОДО ПРОБЛЕМИ
ВИЗНАЧЕННЯ ХАБАРНИЦТВА
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ
УКРАЇНИ**

■ **ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ
ВУЛИЧНОЇ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ
ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ**

частина 2
1'2011

**Науково-аналітичний журнал
з питань митної справи
та зовнішньоекономічної
діяльності**

Фахове видання

**№1(73), частина 2,
січень – лютий
2011 року**

Засновники:
Національний університет
"Одеська юридична академія",
ТОВ "Митна газета".

Видається з січня 1999 року.

Видавець:
ФОП (ПП) Шерман М.Д.

Свідоцтво
про державну реєстрацію —
КВ № 15677-4149 ПР
від 2 вересня 2009 року.

Виходить 6 разів на рік.

*Постановою президії ВАК України
№1-05/2 від 10.03.2010 р.
журнал "Митна справа" включено
до переліку фахових видань України,
у яких можна публікувати
результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів
докторів і кандидатів наук.
Галузі науки — юридичні.*

Редакція не завжди поділяє думки
і позиції авторів публікацій.

Листи, рукописи, ілюстрації
не рецензуються і не повертаються.

За достовірність викладених фактів,
цитат та інших відомостей
відповідає автор.

Передруки та переклади матеріалів
журналу дозволяються
тільки за згодою авторів та редакції.

Публікація матеріалів
здійснюється в порядку черговості
їх надходження.

*Рекомендовано до друку
Вченою Радою
Національного університету
"Одеська юридична академія"
(Протокол №1 від 10.02.2011 р.)*

УДК 339 (051)

Редакційна рада:

Ківалов Сергій Васильович,
д.ю.н., професор, народний депутат України,
голова Комітету ВРУ з питань правосуддя,
академік НАПрН України, президент Національного
університету "Одеська юридична академія" —
Голова редакційної ради - головний редактор;

Додін Євген Васильович,
д.ю.н., професор, зав. кафедри морського та
митного права НУ "Одеська юридична академія",
засл. діяч науки та техніки України — *науковий
редактор, заступник головного редактора;*

Бахрах Дем'ян Миколайович,
президент Уральського інституту економіки та
права, д.ю.н., професор, засл. діяч науки РФ;

Гришук Віктор Климович,
д.ю.н., професор, перший проректор Львівського
державного університету внутрішніх справ;

Калайнов Дмитро Петрович, д.ю.н.,
професор кафедри управління та інформаційно-
технічного забезпечення ОВС Одеського
державного університету внутрішніх справ;

Ковальський Валентин Казимирович,
к.ю.н., Державний радник митної служби 2 рангу,
начальник Київської регіональної митниці;

Копиленко Олександр Любимович,
д.ю.н., член-кореспондент НАН України, академік
Академії правових наук України, директор
Інституту законодавства Верховної Ради України;

Кормич Борис Анатолійович,
д.ю.н., професор кафедри морського та митного
права НУ "Одеська юридична академія";

Остапенко Олексій Іванович, д.ю.н.,
професор кафедри адміністративного права
Львівського держуніверситету внутрішніх справ;

Пашко Павло Володимирович, заступник Голови
Державної митної служби України, Державний
радник митної служби 2 рангу, доцент;

Приймаченко Дмитро Володимирович,
д.ю.н., начальник кафедри митного
та адміністративного права
Академії митної служби України;

Віллі Фотре,
директор міжнародної організації «Права
людини без кордонів» (Бельгія, Брюссель);

Шерман Михайло Давидович,
головний редактор "Митної газети" —
заступник головного редактора;

Чжан Шуйбао,
к.ю.н., професор Пекінського університету (Китай);

Ярмак Христофор Петрович,
д.ю.н., професор, начальник кафедри
адміністративного права і адміністративної
діяльності Одеського державного університету
внутрішніх справ, засл. юрист України.

*Відповідальний секретар,
заступник наукового редактора —*

Аверочкина Тетяна Володимирівна, к.ю.н.,
доцент, зав. лабораторії кафедри морського та
митного права НУ "Одеська юридична академія".

Зміст

В.В. Галунько. НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ.....	3
У.О. Палієнко. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	7
Р.Д. Саунін. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА НА КОМП'ЮТЕРНУ ПРОГРАМУ.....	11
І.А. Черниш. ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ.....	15
Е.В. Костіна. ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ СІМ'Ї, ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ.....	19
С.Ф. Константинов. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЩОДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	26
М.Й. Кулик. ОСОБЛИВОСТІ ЗАКЛЮЧНОГО ЕТАПУ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСГУМАЦІЇ ТРУПА.....	30
С.І. Марко, Ю.А. Комісарчук. СУДОВІ ДЕБАТИ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА.....	36
Т.Л. Кальченко. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ.....	41
Т.О. Коломoeць, П.С. Лютиков. ОСНОВНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАСАД ВІДВОДУ ТА САМОВІДВОДУ В АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ.....	46
Н.В. Заяць. СИСТЕМА ОРГАНІВ НАРОДНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ.....	52
І.В. Мельник. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОЗВІЛЬНОЇ СИСТЕМИ ДОПУСКУ ДО УПРАВЛІННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ.....	57
М.П. Пихтін. ОРГАНИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ У ДЕРЖАВНОМУ МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ.....	61
М.А. Самбор. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНА РОЛЬ ПРИНЦИПІВ ПРАВА У ПЕРВИННОМУ НАБУТТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ.....	66
К.С. Лановенко. ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....	71

УДК.343.132

М.Й. Кулик, ад'юнкт кафедри
досудового розслідування НАВС

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКЛЮЧНОГО ЕТАПУ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСГУМАЦІЇ ТРУПА

Стаття присвячена дослідженню особливостей заключного етапу проведення ексгумації трупа. На підставі аналізу чинного Кримінально-процесуального кодексу України, підсумків анкетування працівників слідчих підрозділів, охарактеризовано порядок фіксації ходу та результатів ексгумації трупа, запропоновано відповідні зміни до законодавства.

Ключові слова: розслідування злочинів, фіксація, ексгумація трупа, слідчий, протокол ексгумації трупа, фотозйомка, відеозапис, процесуальне оформлення, тактичні прийоми, процесуальні дії.

Статья посвящена исследованию особенностей заключительного этапа проведения эксгумации трупа. На основании анализа действующего Уголовно-процессуального кодекса Украины, итогов анкетирования работников следственных подразделений, охарактеризован порядок фиксации хода и результатов эксгумации трупа, предложены соответствующие изменения в законодательство.

Ключевые слова: расследование преступлений, фиксация, эксгумация трупа, следственный, протокол эксгумации трупа, фотосъемка, видеозапись, процессуальное оформление, тактические приемы, процессуальные действия.

The article is devoted to the research of the features of the corpse exhumation final stage. Based on the analysis of the current Criminal Procedure Code of Ukraine, investigators questioning results, the order of fixing of running and results of the corpse exhumation is described, appropriate changes to the legislation are offered.

Key words: crime investigation, fixing, corpse exhumation, investigator, record of the corpse exhumation, photography, video, judicial registration, tactical methods, proceedings.

Постановка проблематики статті. У теорії криміналістики і практичній діяльності з проведення слідчих, процесуальних дій усталеною є трьохчленна структура етапів, що включає в себе підготовчий, робочий та заключний етапи. Важливість заключного етапу ексгумації трупа полягає у тому, що на ньому здійснюється фіксація її ходу та результатів, від повноти та об'єктивності якої залежить доказове значення тих дій, з метою проведення яких призначалася ексгумація. Неналежне оформлення ходу та одержаних результатів може поставити під сумнів допустимість доказів, одержаних внаслідок проведення інших процесуальних дій, пов'язаних з ексгумацією: огляду, одержання зразків для експертного дослідження, різного роду експертиз ексгумованого трупа. Без належного процесуального оформлення встановлені слідчим відомості про факти не можуть визначатися як докази у кримінальному судочинстві.

Процесуальне документування, як слушно зазначає В.В. Рожнова, не можна зводити до суто технічних дій з оформлення процесуальних актів. Адже відомості, що містяться в документі про факти, будуть мати юридичну силу лише в тому випадку, якщо вони не тільки отримані у встановленому законом порядку, а також належним чином оформлені [1, с. 209].

Незважаючи на важливість питання процесуальної фіксації результатів ексгумації трупа, чинний Кримінально-процесуальний кодекс України (далі — КПК) не містить детальних вказівок на те, як саме повинні фіксуватися хід та результати даної процесуальної дії. У частині 2 статті 192 КПК лише зазначається, що при проведенні ексгумації труп виймається з місця поховання в присутності слідчого, судово-медичного експерта та двох понятих, про що складається протокол, який підписують усі зазначені особи. Усі вищевикладені обставини

обумовлюють актуальність обраної теми дослідження.

Мета публікації. Метою даної статті є визначення особливостей заключного етапу проведення ексгумації трупа у кримінальному судочинстві України.

Аналіз останніх досліджень. У науковій літературі окремі проблеми, пов'язані з підготовкою та безпосереднім проведенням ексгумації трупа, розглядали М.І. Авдєєв, Р.С. Белкін, С.М. Виноградський, А.П. Загрядська, М.В. Кісін, В.Д. Лупіков, М.І. Морунів, І.М. Овсянніков, М.І. Порубов, В.А. Сафронов, О.Г. Філіппов, А.І. Юрін та інші автори. Проте недостатньо вивченими у юридичній літературі залишаються питання заключного етапу і процесуального оформлення ходу та результатів ексгумації трупа.

Основним способом фіксації процесуальних дій є протоколювання. Відповідно до статті 84 КПК при провадженні слідчих дій під час досудового слідства і дізнання, в судових засіданнях суду першої інстанції та апеляційного суду ведуться протоколи. Дане положення слід тлумачити розширено, оскільки вказана норма поширює свій вплив не лише на слідчі, а й на всі інші процесуальні дії, в тому числі на ексгумацію трупа. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне погодитись з думкою А.П. Черненка щодо необхідності заміни у статті 84 КПК слова "слідчих" на слово "процесуальних", що більш повно відображатиме зміст діяльності органів, які ведуть процес, в частині провадження процесуальних дій. Необхідність внесення таких змін обумовлюється тим, що стаття 84 КПК є загальною щодо всіх інших норм закону, присвячених регулюванню складання протоколів процесуальних дій [2, с. 25]. Тож, на наш погляд, ця норма КПК повинна розповсюджуватися і на такі процесуальні дії, як одержання зразків для експертного дослідження, накладення арешту на майно, а також на ексгумацію трупа.

На заключному етапі проведення ексгумації трупа слідчим складається протокол, у якому за загальним правилом зазначаються: рік, місяць, день, час проведення, найменування кладовища; вказуються представник адміністрації кладовища і близькі особи (прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання, ступінь спорідненості), присутні при ексгумації. У протоколі також фіксується, чий труп (прізвище, ім'я, по батькові) і коли померлої особи виймається і на підставі якої постанови [3, с. 166].

При протокольній фіксації важливо максимально повно і об'єктивно відобразити весь зміст процесуальної дії і досягнутих при цьому результатів. Тактичні прийоми фіксації спрямовані насамперед на вибір або створення умов, що забезпечують максимально ефективне застосування відповідних криміналістичних засобів та прийомів фіксації доказів у встановлених законом процесуальних джерелах [4, с. 147].

Зокрема, при складанні протоколу ексгумації трупа слідчий вказує місце поховання (ділянку, ряд), ознаки та стан могили. Дається опис місця розташування могили, поверхні ґрунту і рослинності на ньому, виду і характеру могильного пагорба, його висоти. Якщо на могилі плита або пам'ятник — слід охарактеризувати матеріал, з якого він виготовлений [5, с. 15]. Крім того, у протоколі описують глибину могили, зовнішній вигляд, стан труни і її вмісту (детально труп і його одяг) [6, с. 149].

Крім того, у процесі розкриття могили та виймання труни важливо, щоб судово-медичний експерт повідомляв слідчому для наступної фіксації у протоколі відомості про стан труни (наявність або відсутність деформації, прогинання кришки під вагою ґрунту, наявність механічних ушкоджень і інших змін, характер оббивки). Алгоритм її опису, як слушно зазначає О.Х. Поркшеян, може бути рекомендований наступний:

1. Матеріал виготовлення (якщо дерево чи метал, то які саме; оббиті матерією чи обклеєні шпалерами, пофарбовані, по можливості вказується якою фарбою, прикраси, якщо металеві, то з якого металу).
2. Стан труни (з пошкодженнями чи без них; якими саме, якщо вони в наявності);
3. Яким чином було закрито труну при похованні (забивали цвяхами, загвинчували гвин-

тами, за допомогою болтів і гайок, був запааяний).

4. Стан внутрішньої поверхні кришки труни.

5. Ложе, на якому розташовується труп (подушка, простирadlo, стружки). Стан ложе (колір, просякнуте продуктами розпаду трупа, вкрите цвілью тощо).

6. Стан днища труни.

При появі кришки труни з-під землі необхідно вказати глибину в сантиметрах, на якій це відбулося. Після виймання труни з могили вимірюється глибина могили в цілому, описується дно могили, наявність у ній рідини, якщо вона є, її кількість та інші важливі обставини [5, с. 16].

Після зняття кришки труни зазначається положення та поза трупа, стан його одягу [7, с. 216]. Описання трупа проводять або на місці проведення ексгумації, або (при сильних гнильних змінах) там, де проводять його дослідження " в морзі [8, с. 191]. Частини трупа описуються в такій послідовності: голова, обличчя, шия, груди, живіт, спина, руки, ноги. При цьому, на нашу думку, описання трупа, здійснене безпосередньо під час ексгумації буде складовою цієї процесуальної дії, а не окремою слідчою дією — оглядом трупа. Інша справа у випадку, коли ексгумований труп оглядається не на місці ексгумації і не у зв'язку з її проведенням: в такому випадку йдеться про дві різні процесуальні дії.

За наявності на трупі одягу і взуття звертається увага на те, що саме одягнуто та в якій послідовності; стан одягу і взуття; ушкодження (розриви, відірвані частини) і забруднення; конфігурація країв ушкодженого одягу (рівні, нерівні тощо); вміст кишень.

Якщо є підозра про можливе отруєння, перераховуються всі предмети одягу, а також предмети ритуального характеру [9, с. 163, 216]. При цьому на судово-хімічне дослідження беруться частини трупа, а також зразки землі (вагою не менше 500 г. кожен) над і під труною, частини труни, її оббивки, прикраси, якщо вони були. При похованні трупа без труни землі беруть безпосередньо над труном і під ним. Якщо з трупа для додаткових досліджень беруть окремі органи, кістки або тканини, про це обов'язково має бути зазначено у протоколі [10, с. 179].

У практичній діяльності, як зазначає О.Х. Поркшеян, зустрічаються випадки, коли ексгумації піддаються трупи осіб, таємно похованих. В таких ситуаціях у протоколі ексгумації трупа зазначаються відомості, які стали підставою для формування впевненості у тому або підозри про те, що саме в даному місці поховано труп. У протоколі докладно описується місце і ґрунт, в який здійснене поховання. По ходу розкриття могили звертається увага і зазначається в протоколі стан ґрунту, відповідно до того, як це робиться при ексгумації трупів, похованих на цвинтарі, вимірюється глибина могили. Особлива увага повинна надаватися описанню пози трупа на дні могили [5, с. 16-17].

Однак питання про те, яким документом необхідно оформити результати ексгумації у ході розслідування при виявленні трупа, таємно похованого злочинцями, є суперечливим. Це підтверджується результатами проведеного нами анкетування 318 практичних працівників слідчих підрозділів МВС України. Більшість з опитаних " 156 осіб (49,06%) вважають, що результати ексгумації у ході розслідування при виявленні трупа, таємно похованого злочинцями слід оформляти протоколом тієї слідчої дії, при проведенні якої виявлено труп (огляду місця події, обшуку, відтворення обстановки і обставин події тощо).

Натомість на переконання 134 респондентів (42,14%), у даному випадку варто складати протокол ексгумації трупа.

Ще 12 осіб (3,77%) зазначили, що в такій ситуації слідчий може діяти на власний розсуд.

14 особам (4,4%) було важко відповісти на дане питання. При цьому слід зважати на те, що стаж їх практичної діяльності не перевищував 3-х років.

На нашу думку, слід підтримати відповідь більшості респондентів, оскільки ексгумація трупа в кримінальному процесі за своїм визначенням може здійснюватися лише з місць офіційного поховання, коли органам досудового слідства заздалегідь відомо, труп якої особи поховано і

ли саме. Лише у такому випадку повинен складатися протокол ексгумації. Якщо ж припустити можливість ексгумації таємно похованого трупа, то виникає питання про підстави проведення даної дії: необхідність повторного огляду трупа, додаткової чи повторної експертизи, одержання зразків для експертного дослідження тощо. Жодна з цих підстав проведення ексгумації трупа як процесуальної дії, на нашу думку, не може застосовуватися до виймання таємно похованого трупа в силу того, що достеменно невідомо, хто саме похований і у якому конкретному місці. Також при цьому втрачається можливість забезпечення гарантій прав учасників ексгумації трупа, в першу чергу близьких родичів покійного. У зв'язку з цим, і результати виймання таємно похованого не можуть оформлятися протоколом ексгумації трупа як процесуальної дії, для проведення якої необхідна наявність певних підстав та дотримання визначеної законом процедури, про що обов'язково повинно зазначатися у протоколі. Водночас, у випадку виявлення таємно похованого трупа, ця обставина, поза сумнівом, повинна бути зафіксована у процесуальному порядку. Тож оптимальним виходом в даній ситуації, на наш погляд, є саме фіксація факту виявлення таємно похованого трупа у протоколі цієї слідчої дії, в ході якої його виявлено.

В контексті дослідження особливостей заключного етапу ексгумації трупа на окрему увагу заслуговує питання про те, чи повинні відображатися у протоколі результати таких процесуальних дій, як одержання зразків для експертного дослідження та огляд трупа.

З цього приводу слід зазначити, що при ексгумації відібрання проб ґрунту проводиться в обов'язковому порядку, про що вказується у протоколі даної процесуальної дії. Тож, на наше переконання, відібрання проб ґрунту в таких випадках є складовою частиною ексгумації, а не самостійною процесуальною дією — одержанням зразків для експертного дослідження.

Щодо інших об'єктів, зразки яких можуть бути одержані для експертного дослідження, перелік трупного матеріалу, необхідний для вилучення в ексгумованого трупа, варіюється залежно від обставин справи і питань, на які слідчому необхідно знайти відповіді за допомогою судово-медичного експерта. У кожному конкретному випадку перелік зразків органів та тканин трупа буде різним залежно від того, яке саме дослідження необхідно провести. Зокрема, трупний матеріал можна досліджувати за наступними напрямками: судово-хімічне, гістологічне, цитологічне, судово-біологічне, медико-криміналістичне, мікробіологічне (вірусологічне), дослідження на діатомний планктон, генетичне дослідження [11, с. 129]. Про одержання цих зразків для експертного дослідження при проведенні або після ексгумації відповідно до частини першої статті 199 КПК, на наш погляд, повинен складатися окремий протокол.

Щодо огляду трупа на місці проведення ексгумації, його перебіг і результати фіксуються у єдиному протоколі ексгумації трупа [12, с. 31], оскільки саме у цьому випадку огляд є її складовою частиною.

Протокол ексгумації трупа після ознайомлення з ним підписують поняті, учасники ексгумації та інші особи, які були присутні при цьому (представник адміністрації кладовища, санітарно-дезінфекційна та інші особи). Своїми підписами вони засвідчують правильність проведення даної процесуальної дії та її фіксації у протоколі.

За необхідності, відповідно до частини четвертої статті 85 КПК слідчий може додати до протоколу фотознімки, матеріали звукозапису, відеозапису, плани, схеми, зліпки та інші матеріали, які пояснюють його зміст. Такі матеріали у криміналістиці визначаються як факультативні способи фіксації, що є додатками до протоколів слідчих дій.

За допомогою фотозйомки, на нашу думку, слід зафіксувати загальний вигляд могили; надмогильні об'єкти (якщо могила з усіма надмогильними реквізитами не поміщається в кадр з відстані, яка дозволяє чітко прочитати написи на хресті, пам'ятнику, плиті тощо); момент видалення плити чи хреста; початок розкопок; розкопки в середній стадії; кришку труни, яка з'явилася з-під землі (трун, якщо він похований без труни); труну в могилі; трун у труні; об'єкти, виявлені в могилі та в труні; процес закопування труни (опускання його в могильну яму, середня стадія засипання і

остаточне відновлення надмогильних реквізитів); могили, відновлену після ексгумації.

Отримані фотознімки оформляються у вигляді фототаблиці. Знімки у ній повинні наклеюватися на бланк в послідовності, що відповідає ходу слідчої дії; за необхідності може бути виконана розмітка стрілками, літерами, цифрами. Такі ж фотознімки, але без розмітки, а також всі негативи, отримані в ході зйомки, додаються до фототаблиці в приклеєному конверті. У пояснювальних написах під знімками вказується зміст зображення, з якого боку воно знято, що позначено стрілками [14, с. 49].

Написи повинні відповідати записам, зробленим у протоколі ексгумації. Всі знімки, а також конверт із негативами, скріплюються відбитком печатки та підписом слідчого. Фототаблиця підписується особою, яка її складала [15, с. 50].

Крім фотографування, бажано застосовувати відеозйомку або ж поєднувати ці два факультативні види фіксації. Слід зазначити, що зйомка на відеокамеру не передбачає безперервного процесу фіксації. Закарбовуватись повинні тільки процесуально і криміналістично важливі моменти. Кожний перерв в записі передувє відповідний пояснювальний текст із зазначенням часу. При поновленні запису знову вказується час і продовжується запис. Це необхідно для контролю подій, які відбуваються в процесі ексгумації [14, с. 42].

У ряді випадків, коли можливості фотозйомки чи відеозапису не можуть передати місця проведення ексгумації, особливостей оточуючої місцевості тощо, можуть бути складені схеми, плани, креслення чи замальовки як додаткові до протоколу способи фіксації.

Таким чином, питання, що виникають в процесі фіксації ходу та результатів ексгумації трупа, в практичній діяльності з розслідування злочинів вирішуються неоднозначно. Тож, на нашу думку, нагальною є потреба унормування в КПК України порядку проведення і протоколювання цієї складної і самобутньої процесуальної дії. Як зазначалося раніше, у чинному КПК не передбачено норми по визначенню змісту та врегулюванню порядку складання протоколу ексгумації. Питання про те, якими процесуальними нормами слід керуватись у цій ситуації, досліджувалося при анкетуванні 318 слідчих органів внутрішніх справ МВС України. Отримані відповіді свідчать про неоднозначне розуміння практичними працівниками цього питання, що зайвий раз підкреслює необхідність його вирішення на законодавчому рівні.

Зокрема, на думку найбільшої кількості опитаних • 114 слідчих (35,85%), в таких випадках слід користуватися загальними нормами статті 85 КПК — “Протокол слідчої дії”.

Як вважають 95 опитаних (29,87%), питання складання протоколу слід унормувати в окремій статті “Протокол ексгумації трупа”, яка нині у чинному КПК відсутня.

Ще 69 осіб (21,69%) пропонують розповсюдити положення статті 195 КПК “Протокол огляду, освідчування і відтворення обстановки та обставин події” і на складання протоколу ексгумації, оскільки всі ці дії визначені у одній главі 17 КПК.

37 слідчих (11,64%) визнали, що їм важко відповісти на дане питання.

На нашу думку, варто погодитися з тією частиною практичних працівників, які вважають, що в такій ситуації слід керуватися положеннями статті 195 КПК в силу наступних причин. По-перше, ця норма КПК дійсно визначає процесуальний порядок складання протоколу процесуальних дій, визначених у главі 17 КПК. Саме тут знаходиться і норма частини другої статті 192 КПК, де йдеться про проведення ексгумації. По-друге, у статті 195 КПК передбачено відсилку до статті 85 КПК, у зв'язку з чим при складанні протоколу ексгумації трупа керуватися лише останньою наведеною загальною нормою, за наявності спеціальної, недоречно. По-третє, законодавець, визначивши у частині другій статті 192 КПК процесуальний порядок проведення ексгумації трупа, у подальшому з невідомих причин не розповсюдив положення статті 195 КПК щодо складання протоколу на ексгумацію трупа як процесуальну дію, врегульовану саме у главі 17 КПК.

З метою усунення такої невідповідності та дотримуючись черговості унормування процесуальних дій у зазначеній главі КПК, пропонуємо внести доповнення до

статті 195 КПК і викласти її в наступній редакції:

“Стаття 195. Протокол огляду, *ексгумації трупа*, освідчування і відтворення обстановки та обставин події

І протокол огляду, *ексгумації трупа*, освідчування або відтворення обстановки та обставин події складається з додержанням правил статті 85 цього Кодексу. В протоколі зазначають підстави для проведення цих дій, описують все, що було виявлено, в тій послідовності, в якій це відбувалося, і в тому саме вигляді, в якому спостерігалось під час проведення дії.

Якщо під час ексгумації трупа для дослідження вилучалися об'єкти, що мають значення для справи, у протоколі зазначається, яким способом, із застосуванням яких науково-технічних засобів вони одержані і куди спрямовані після проведення ексгумації.

До протоколу додають відповідні *матеріали вимірювання, фотографування, віднозпису, плани, схеми, графічні зображення, відбитки, зліпки*, документи та інші матеріали, що пояснюють його зміст”.

Висновки. На наш погляд, у процесуальній нормі КПК України мають бути зафіксовані загальні положення проведення ексгумації трупа, що разом з тим відображають специфіку проведення цієї процесуальної дії. Її особливості, визначені нами у даній науковій статті, можуть бути зафіксовані у методичних рекомендаціях для органів і посадових осіб, уповноважених її проводити у ході розслідування та судового розгляду кримінальних справ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рожнова В.В. Уголовно-процессуальный документ как обязательный атрибут процессуальной формы / В.В. Рожнова // Эволюция уголовного судопроизводства на постсоветском пространстве: Материалы международной научно-практической конференции в 3-х книгах 22-23 июня 2006 года. - Книга 1. - Киев. - С. 206-210.
2. Черненко А.П. Кримінально-процесуальна регламентація слідчих дій. Дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / А.П. Черненко / Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2004. - 194 с.
3. Татиев К. И. Судебная медицина: учебник / К.И. Татиев. - Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1958. - 224 с.
4. Кузів О.М. Організація і тактика проведення виїмки. Дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / О.М. Кузів / КНУВС, Київ. - 2009. - 191 с.
5. Поркшеян О.Х. Судебно-медицинская экспертиза эксгумированного трупа: лекция для врачей-курсантов / О.Х. Поркшеян. - Выпуск первый: эксгумация трупов, поводы к ним. Краткая историческая справка. организация и проведение эксгумации. изменения трупа и одежды на нем в могиле. - Ленинград, 1971. - 53 с.
6. Рубежанский А.Ф. Судебно-медицинская экспертиза / А.Ф. Рубежанский. - Киев: Здоров'я, 1976. - 199 с.
7. Аленин Ю.П. Процессуальные особенности производства следственных действий / Аленин Ю.П. - Одесса: Центрально-Украинское издательство, 2002. - 264 с.
8. Виноградов И.В. Судебная медицина: Учебник для средних специальных учебных заведений / И.В. Виноградов, Н.А. Сингур, А.К. Туманов. - М.: Юридическая литература, 1967 - 247 с.
9. Смольянинов В. М. Судебная медицина / В.М. Смольянинов, К.И. Татиев, В.Ф. Черваков. - Издание третье, исправленное и дополненное. - М.: Государственное издательство медицинской литературы, 1963. - 458 с.
10. Томилин В.В. Судебная медицина: Учебник для специальных средних учебных заведений МВД СССР / И.В. Виноградов, В.В. Томилин. - М.: Юридическая Литература, 1978. - 223 с.
11. Натура Д.А. Эксгумация на предварительном следствии и особенности тактики следственных действий, связанных с эксгумированным трупом. Дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Д.А. Натура / Краснодарский юридический институт, Краснодар. - 2002. - 221 с.
12. Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: Науково-практичний по-

сібник / С.М. Стахівський.- К.: Атіка, 2009. — 64 с.

13. Житков В.С. Основы техники судебно-медицинского исследования трупов: Практическое пособие / В.С. Житков. - Южно-Сахалинск: Дальневосточное книжное издательство, Сахалинское отделение, 1969. — 175 с.

14. Натура А.И. Эксгумация и особенности тактики следственных действий, связанных с эксгумированным трупом / А.И. Натура, Д.А. Натура. — М.: Юрлитинформ, 2003. — 104 с.

15. Криминалистика: Учебное пособие в схемах / Под ред. проф. А.Г. Филиппова. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Юриспруденция, 1999. — 240 с.

УДК 343

С.І. Марко, к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики ЛьвДУВС;

Ю.А. Комісарчук, к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики ЛьвДУВС

СУДОВІ ДЕБАТИ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Розглянуто зміст та сутність судових дебатів як частини судового розгляду справи; здійснено аналіз різних точок зору та різних підходів у дослідженні цієї процесуальної діяльності.

Ключові слова: *судові дебати, судовий розгляд, судові промови, принцип змагальності, репліка.*

Рассмотрены содержание и суть судебных дебатов как части судебного рассмотрения дела; осуществлен анализ различных точек зрения и разных подходов в исследовании этой процессуальной деятельности.

Ключевые слова: *судебные дебаты, судебное рассмотрение, судебные выступления, принцип состязательности, реплика.*

Maintenance and essence of judicial debates is considered as parts of judicial trial of business; the analysis of different points of view and different approaches is carried out in research of this judicial activity.

Key words: *judicial debates, judicial trial, judicial speeches, principle of competitions, remark.*

Постановка проблеми. Судова реформа, яка відбувається в Україні, потребує удосконалення діяльності не тільки суду, а й учасників змагального судового процесу, зокрема державного обвинувача (прокурора) та захисника. Змагальність сторін, як необхідна умова цивілізації судового процесу, є однією з основних конституційних засад судочинства. Для успішного здійснення правосуддя в кримінальному судочинстві потрібні сильне обвинувачення та не менш сильний захист. Тільки за таких умов у повному обсязі можуть реалізовуватися можливості, закладені у змагальному процесі, яким зараз поступово стає кримінальний процес України.

Кримінальне судочинство України ґрунтується на засаді змагальності сторін, коли стороною захисту та обвинувачення наділені рівними можливостями щодо заявлення відводів, клопотань, подання доказів, участі в їх дослідженні та доведеності їх переконливості. Зазначені принципи кримінального судочинства найбільш повно проявляються під час розгляду кримінальної справи в суді, і, зокрема, під час судових дебатів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У роботах В.П. Божьева, А.І. Галагана, М.М. Гродзинського, Ю.М. Грошевого, А.П. Гуляєва, Т.Н. Добровольської, А.Я. Дубинського, С.П. Єфимичева, В.С. Зеленецького, Л.М. Карнеєвої, П.А. Лупинської, М.М. Михеєнко, Н.І.